

Veldwaarneming van een „Siberische” Fitis,
Phylloscopus trochilus

door

J. KIST

Op 21 april 1962 ontdekten het echtpaar Klatte, Tekke en ik in Oostelijk Flevoland langs de randdijk tussen Kamperhoek en Ketelhaven een *Phylloscopus*-achtige vogel, die vlak boven het water rondscharrelde in een rijtje lage wilgen en onmiddellijk opviel door zijn „abnormaal” vederkleed. Wij hebben deze vogel, die — mogelijk als gevolg van oververmoeidheid — buitengewoon mak was, langdurig van zeer nabij geobserveerd. En de waarheid gebiedt mij te releveren, dat wij ter plaatse niet in staat waren deze niet in de „Vogelgids” beschreven, maar desniettemin duidelijke „veldsoort” op naam te brengen. Eerst na raadpleging van de literatuur kwamen wij tot de conclusie, dat onze vogel een representant was van het in West-Europa zelden voorkomende z.g. *eversmanni*-type van de Fitis, *Phylloscopus trochilus*.

De vogel kan als volgt beschreven worden: bovendelen effen muisgrijs zonder een spoor van groene of olijfkleurige tint; onderdelen effen grijs-achtig wit zonder een spoor van gele tint, het witst op de buik en onderstaartdekveren; vleugel- en staartveren wat donkerder dan de rug en — van zeer nabij — met lichtere zomen; vrij lange en nogal opvallende dof-witte wenkbrauwstreep, contrasterend met een donkere streep door het oog; geelachtige streep langs de vleugelboeg ter hoogte van de duimvleugel; snavel bruin-achtig met lichtere basis van de ondersnavel; poten helder roodbruin; oog donker; mondholte oranjegeel. Een roep of zang werd helaas door ons niet gehoord.

Deze beschrijving voldoet in alle opzichten aan de kenmerken van de in het noorden van Midden- en Oost-Siberië voorkomende vorm van de Fitis, *Phylloscopus trochilus yakutensis* Ticehurst. Deze vorm mist de groene en gele tinten van de Westeuropese Fitis, zulks met uitzondering van de gele ondervleugeldekveren, welke bij de samengevouwen vleugel als een gele zoom langs de vleugelboeg te voorschijn komen. Daarentegen lijken mij niet voor de determinatie in aanmerking te komen de oostelijke vormen van de Tjiftjaf, *Phylloscopus collybita*, te weten *fulvescens* (Severtzov) en *tristis* Blyth. Ook bij deze vormen is het gele en groene pigment sterk gereduceerd, maar volgens Vaurie („The Birds of the Palearctic Fauna”) is bij *fulvescens* steeds een „greenish yellow tinge on the lower back, rump, and upper tail coverts and wings” te bespeuren, terwijl de onderdelen bij *tristis* „more buffy, less whitish” zijn. Bovendien is bij deze beide vormen de wenkbrauwstreep niet wit, maar „buffish”. En ten slotte zijn — en dat doet de deur dicht — bij *fulvescens* en *tristis* de poten steeds zwart en niet helder bruin, zoals bij onze vogel.

Hoewel het door ons waargenomen exemplaar zonder twijfel descriptief

tot de vorm *yakutensis* behoorde, wil ik daarmee niet zeggen, dat het nu ook afkomstig was uit het broedgebied van deze vorm. Onze vogel voldoet namelijk óók aan de kenmerken welke tot in de dertiger jaren werden toegeschreven aan de subspecies *Phylloscopus trochilus eversmanni* (Bonaparte) waarvan het verspreidingsareaal het gehele Noord-palaearctische gebied (inclusief N.O.-Azië) westelijk tot Lapland zou omvatten. Ticehurst heeft echter in zijn schitterende studie "A Systematic Review of the Genus *Phylloscopus*" (1938) aangetoond, dat deze visie zowel nomenclatorisch als zoögeografisch niet houdbaar is.

Het is wellicht niet meer na te gaan welke auteur voor het eerst het onjuiste standpunt heeft ingenomen, dat de door Eversmann uit de Russische provincies Kazan en Orenburg beschreven vogel (waaraan Bonaparte de naam *eversmanni* gaf) het "brown and white type" van de Fitis zou vertegenwoordigen. En evenmin is duidelijk, waarom vele auteurs nadien dit onjuiste standpunt slaafs hebben nagevolgd. Het is echter een feit, dat Eversmann het tegendeel van een Fitis zonder geel en groen pigment beschreef en dat — gelijk Ticehurst heeft aangetoond — de vogels van Kazan en Orenburg vrijwel identiek zijn aan de vogels van Midden-Zweden, (helaas!) de type-localiteit van de door Linnaeus gegeven naam *acredula*, waar het grijs- en -witte type niet voorkomt! Terecht trok Ticehurst hieruit de conclusie, dat de naam *eversmanni* een synoniem is van *acredula*.

Belangrijker is, dat Ticehurst aan de hand van een omvangrijk materiaal ook heeft aangetoond, dat in N.O.-Europa en N.W.-Azië (westelijk tot Noord-Lapland en het Kola Schiereiland) — en dus in het broedareaal van *acredula* — twee kleurtypen (en alle gradaties daartussen) naast elkaar voorkomen, het ene de "echte", groengrijze *acredula* en het andere het "brown-and-white type" dat in de litteratuur onder de naam *eversmanni* doorging en zich niet of nauwelijks onderscheidt van de oostsiberische vorm *yakutensis*. Kennelijk is dus de Fitis over een zeer uitgestrekt broedgebied uitermate instabiel. En zoögeografisch zou men deze populaties dan ook juist kunnen aanduiden — gelijk Ticehurst terecht opmerkt — met de naam *Phylloscopus trochilus acredula* $\cong$ *yakutensis*. De regels van het nomenclatorische spel schijnen echter mede te brengen, dat men ook deze populaties als ressorterend onder de vorm *acredula* aanmerkt, zulks naar mijn leken-smaak ten onrechte. Men wekt dan immers de onjuiste suggestie, alsof de twee typen kleurfasen zouden zijn van één en dezelfde subspecies.

Met dit geleerd lijkende betoog heb ik slechts willen zeggen dat het uiterst waarschijnlijk is, dat wij een grijs-en-wit type van *acredula* hebben gezien en niet een representant van de "echte", oostsiberische *yakutensis*. Dit type is herhaaldelijk in Engeland en op Helgoland op de doortrek aangetroffen. En H. G. Alexander ("British Birds", Vol. L, 1957, p. 307) verhaalt zelfs van een broedgeval van een dergelijk type, dat in 1956 in Schotland gepaard was met een "gewone" Fitis!

Voor Nederland is dit type een oude bekende. Eykman c.s. ("De Neder-

landsche Vogels”, deel 1, p. 227) noemen drie voorjaarsvondsten *) (4-4-1909 Swalmen, 8-5-1911 Nunhem, 13-5-1927 Houthem) van — wat zij toen nog noemden — de Siberische Fitis, *Phylloscopus trochilus evermanni*. Volgens mondelinge mededeling van Prof. Voous bevinden zich onder de 17 in de onlangs verschenen „Avifauna van Nederland” genoemde voorjaars-exemplaren van *acredula*, negen welke betrekking hebben op het *evermanni*-type (waaronder de drie genoemde vogels; zie ook: Ardea 50, 1962, p. 126—127).

Doel van de publicatie van onze waarneming is om de serieuze veldwaarnemer opmerkzaam te maken op het zeldzame voorkomen in Nederland van een vorm van de Fitis, welke door zijn afwijkend vederkleed in het veld m.i. gemakkelijk is te herkennen en — wanneer men hem onder gunstige voorwaarden waarneemt — eigenlijk niet kan worden verward met andere tot de moeilijke groep der zangers (*Sylviidae*) behorende soorten. Van mijn vogel-vrienden, die ik in kennis stelde van onze waarneming, boekte Dr. Waldeck aanstonds resultaat: hij zag samen met zijn zoon op 6 mei 1962 in Meyendel bij Wassenaar twee exemplaren van het *evermanni*-type! Ook zijn vogels waren bijzonder mak en konden tot in alle details van nabij worden geobserveerd.

*) Het door Eykman c.s. genoemde exemplaar van 11-8-1921 (Rottum) is in de „Avifauna van Nederland” niet als *acredula* overgenomen.